

EEN SYNCHROON STUK STAD

EEN ONTWERPEND ONDERZOEK NAAR DE SYNCHROONE RUIMTEN VAN RICHARD SENNETT OP ROTTERDAM-ZUID.

LISA VAN DER SLOT

09.12.2021

“Synchronic spaces, .. , are harder to design than one might expect, because different things happening at the same time need a principle coordination.”

Richard Sennett

-example-

“The agora, like Nehru Place, was an open space surrounded by buildings. ... In the agora, events unfolded synchronically. “

Richard Sennett

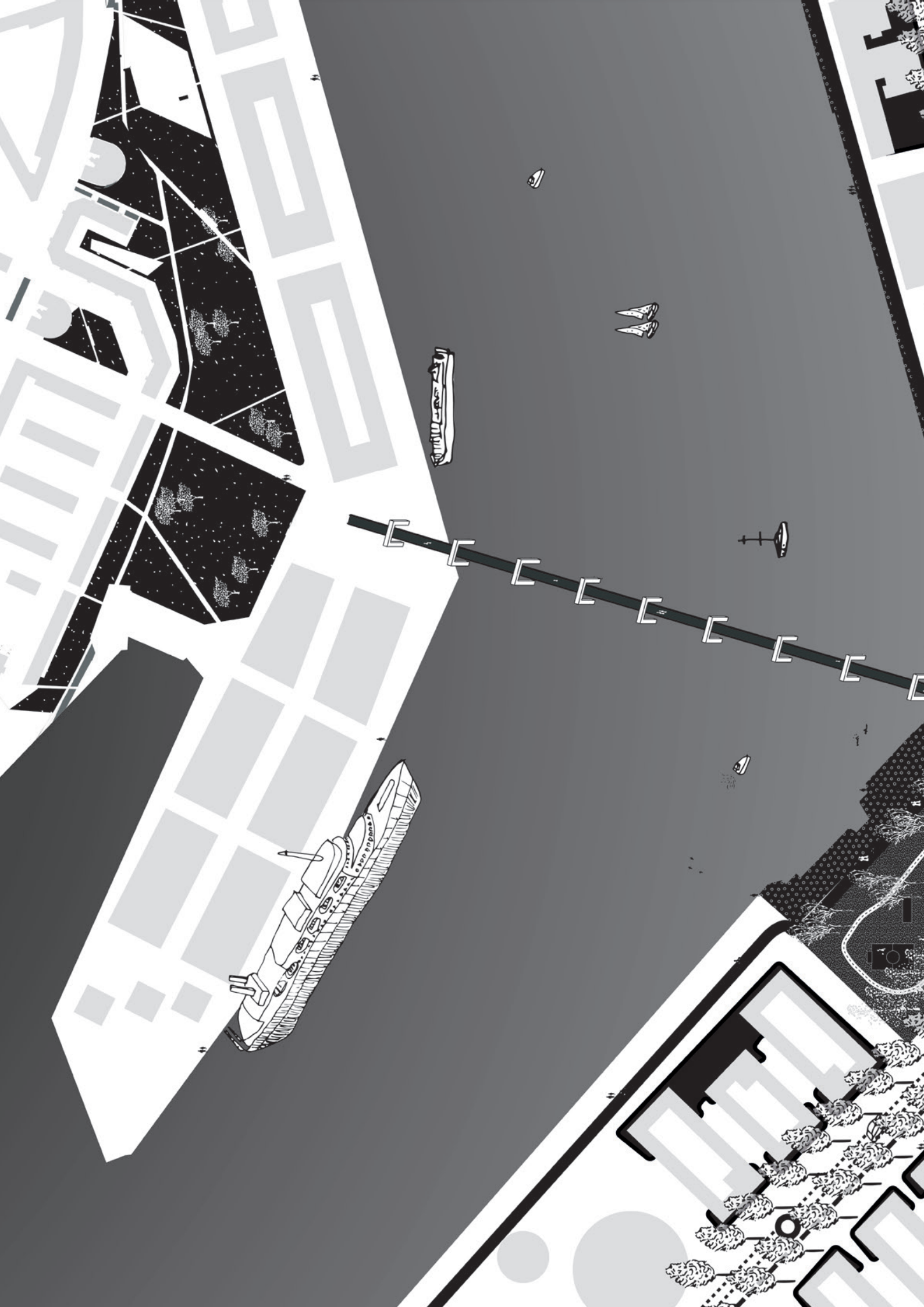
“..invitation to mix, rather than impose mixing. ... This is the challenge of synchronicity: it breeds a spatial experience both stimulating and disorientating.”

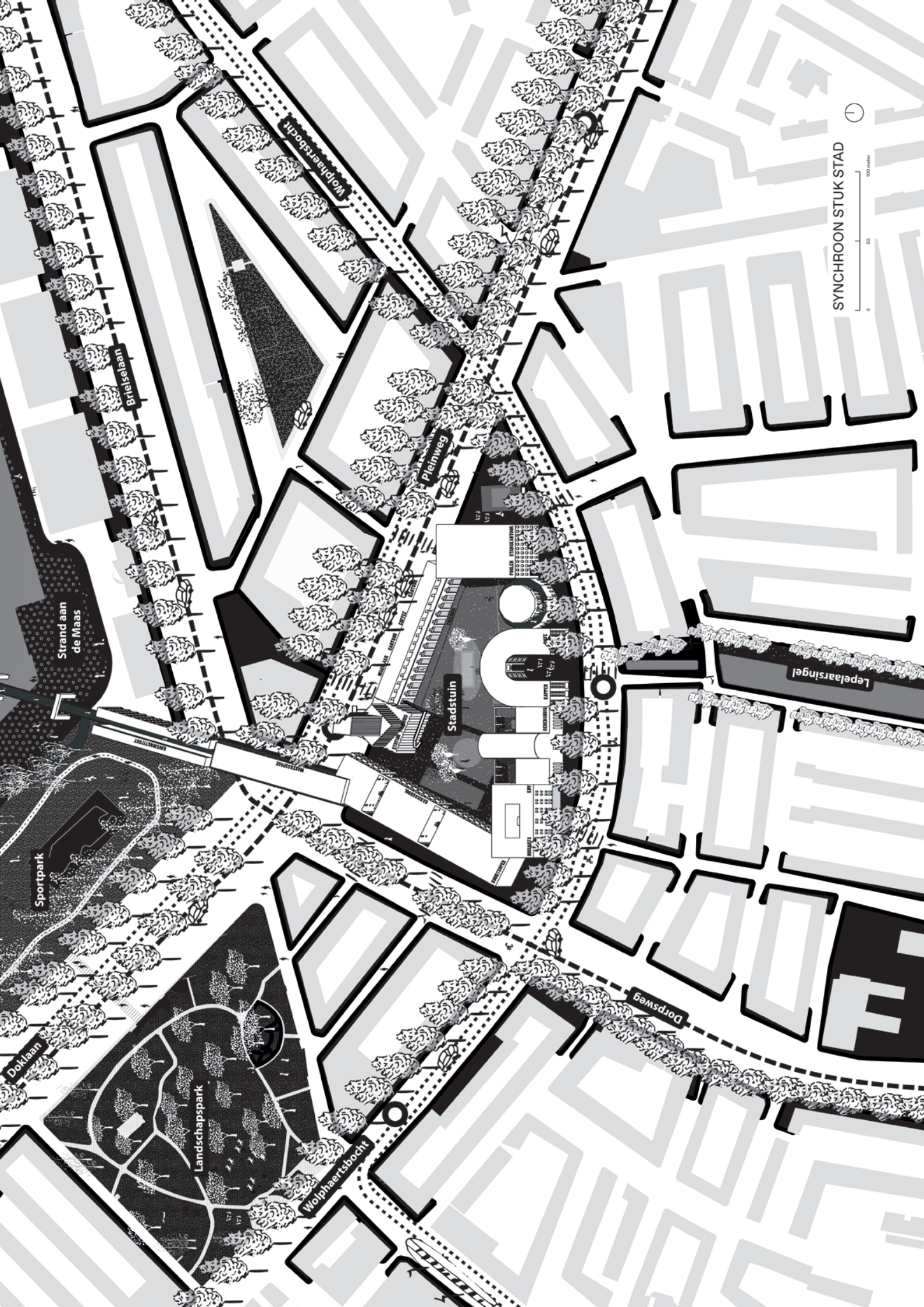
Richard Sennett

WAAR JE DE ANDER ZIET IN HET ALLEDAAGSE

EEN SYNCHROON STUK STAD

EEN ONTWERPEND ONDERZOEK NAAR DE SYNCHROONE RUIMTEN VAN RICHARD SENNETT OP ROTTERDAM-ZUID.

SYNCHROON STUK STAD

Wolphaertsbocht

Brielseaan

Pleinweg

Stadstuin

Lepelaarsingel

Dorpsweg

Wolphaertsbocht

Sportpark

Landschapspark

Strand aan de Maas

Doklaan

INHOUDSOPGAVE

	LEESWIJZER	
	VOORWOORD	
	INLEIDING	
	PLEIDOOI	
1.	THEORIE: SYNCHRONE PLEKKEN	31
	REFERENTIES	
	ATLAS VAN SYNCHRONE PLEKKEN	
2.	LOCATIE	122
	ANALYSE VERANDERINGEN ROTTERDAM-ZUID	
	HOGEDRUKKAART	
3.	LOCATIE ANALYSE	
	DESKRESEARCH	
	BEELDESSAY	
4.	PROJECT	172
5.	ONTWERPLESSEN	242
	ONDERZOEK	
6.	REFLECTIE	436
	POSITIONERING	442
	DANKWOORD	444
	LITERATUURLIJST	446

25.01.2018

Voor de winterworkshop van de Rotterdamse Academie van Bouwkunst lezen we het net uitgebrachte boek Stadsleven van Richard Sennett, dit gaat gepaard met een lezing door hem in de Arminiuskerk in Rotterdam.

Wat Sennett vertelt, boeit, grijpt, mij. Hij beschrijft het alledaags stedelijk leven. Dit is waar ons vak voor mij over gaat. Dit wil ik begrijpen.

In de Afrikaanderwijk vindt de winterworkshop plaats. Ik ga dit weekend naar buiten, de Afrikaandermarkt op. Ik wil zien wat Sennett schrijft.

Op de Afrikaandermarkt raak in gesprek met mevrouw G. Zij maakt zich zorgen over de veranderingen in haar buurt - de grootse stadsvernieuwingsoperatie in Rotterdam-Zuid.

Zij vraagt mij: "Ik maak mij zorgen. Kan ik hier blijven wonen, en zo ja, met wie woon ik straks?! Hoe gaan we dit doen? Hoe gaan we samenleven?".

Een hele terechte vraag.

Afstudeercommissie

Voorzitter

Hinke Majoor

Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Mentoren

Martin Aarts

Settingthestage

+

Job Floris

Monadnock

Externe critic

Froukje van de Klundert

Posad Maxwan

Toegevoegde externe critic

Donna van Milligen Bielke

Studio Donna van Milligen Bielke

2021

Lisa van der Slot

VOORWOORD

In dit onderzoek ontrafel ik de Synchronische Plekken die Richard Sennett in onder meer zijn boek *Building & Dwelling* beschrijft.

Het vertrekpunt was slechts zijn beschrijving en 2 referenties: de Griekse Agora en Nehru Place. Al ontwerpend heb ik ontrafeld wat een Synchronische Plek is, en wat de ontwerpingrediënten hiervoor zouden kunnen zijn.

Dit heb ik gedaan middels een ontwerpend onderzoek, waarbij het ontwerp het onderzoek informeert. Hiervoor heb ik verscheidene technieken ingezet. Dit boek biedt een, misschien wel intiem, inkijkje. Het is een verzameling van reflecties, ontdekkingen, referenties, verzuchtingen - verkend middels schetsen en schrift.

Aan bod komen mijn zoektocht naar het begrip Synchronische Ruimte, mijn zorg over de veranderende stad, positionering, analyses, onderzoeksproces, overwegingen, overpeinzingen en het ruimtelijke resultaat. Dit boek omhelst een selectie uit de 965 schetsen - de ruimtelijke vertaling van een Synchronische Ruimte heb ik met de pen verkend.

Dit is nadrukkelijk een ontwerpend onderzoek, een zoektocht. Van een alinea in het boek van Sennett tot een ruimtelijke vertaling op Zuid.

De lezer neem ik graag hier in mee: het belangrijkste voor mij is het overbrengen van de wijze van kijken en denken. Nadenken over integraliteit, het verzachten van grenzen en verweven van delen. Het is geen plan, maar een manier van kijken. Zie het als een inspiratie.

Rotterdam, 2021

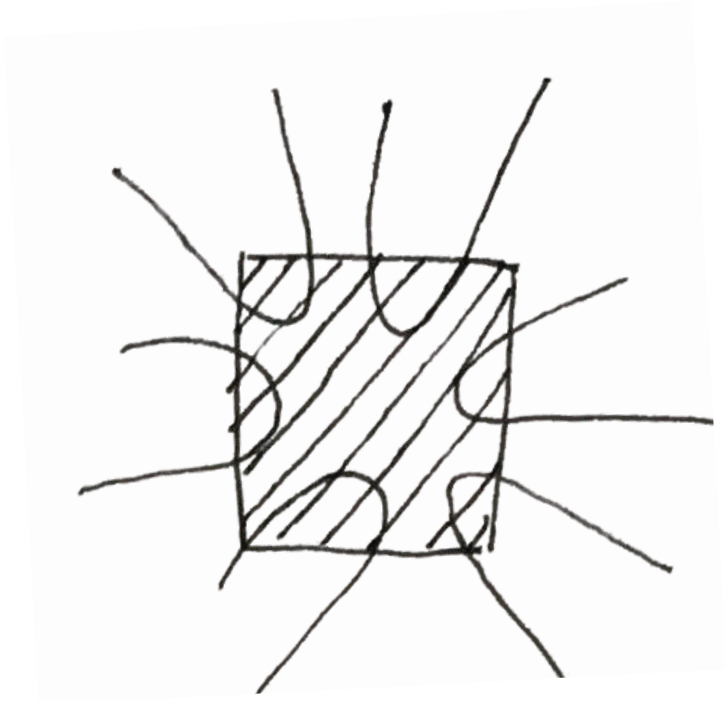
Een Synchron Stuk Stad

Dit ontwerpend onderzoek laat zien wat de betekenis van een alledaags stuk stad kan zijn. De theorie van Richard Sennett over Synchron Plekken is verkend en ruimtelijk vertaald. Dit leidt als totaal tot een manifest voor meer en inclusieve stedelijkheid op Rotterdam-Zuid.

Synchrone Plekken zijn een raakvlak van delen, plekken waar de ander gezien wordt in het alledaagse, waar paden kruisen. De onderzoekslocatie is Rotterdam-Zuid: een stuk stad in snelle verandering.

Dit project toont een manier van kijken en laat de impact zien die stedenbouw en architectuur kunnen maken op het alledaags stedelijk leven.

Haast onbewust, in het voorbijgaan, kom je in aanraking met de ander. Het leven schuurt langs elkaar. We moeten heel bewust ontwerpen aan deze plekken. Het gaat om verweven, met elkaar – in plaats van naast elkaar.

INLEIDING

Ik maak mij zorgen. Met de huidige trek naar- en verdichting van de stad wordt er in rap tempo verhuisd, verbouwd, gebouwd en ontwikkeld. Nieuwe plekken worden gemaakt, bestaande plekken veranderen, er komen nieuwe bewoners. Tegelijk individualiseert onze samenleving in hoog tempo en lijkt er steeds minder oog voor de ander.

Hoe gaan we dit nu doen? Waar gaan bestaand en nieuw zich tot elkaar verhouden? Waar zie je ander in het alledaagse? Waar vieren we de diverse stad?

Dat is waar voor mij de stad over gaat. Het samenleven met elkaar, het leren kennen van de ander, zijn gebruiken, gewoonten, opvattingen, muziek, smaken. Waar je ander ziet.

Zoekend naar handvatten hiervoor las ik het boek Stadsleven van Richard Sennett en startte ik dit ontwerpend onderzoek. Hoe kan je hier als stedenbouwer en architect aan werken?

Sennett schrijft over Synchronische Ruimten: dit zijn plekken waar meerdere activiteiten tegelijk plaats vinden en het alledaagse leven langs elkaar schuurt.

Dit vind ik waanzinnig interessant: een combinatie van sociologie, architectuur en stedenbouw - dat kan leiden tot een levendig, divers, alledaags stuk stad. Dat wilde ik begrijpen.

De theorie van Richard Sennett over Synchronische Plekken heb ik verkend in dit ontwerpend onderzoek en ruimtelijk vertaald. In dit project heb ik middels ontwerp verkend hoe je kunt werken aan Synchronische Plekken in onze veranderende stad.

Een synchroon stuk stad.

“Synchronic spaces, .. , are harder to design than one might expect, because different things happening at the same time need a principle coordination.”
Richard Sennett, 2018

“Sennetts romantiek van de grote stad is natuurlijk niet nieuw, maar wel typerend voor deze tijd. We houden van de metropool. Die zogeheten crookedness wordt alom bejubeld en bezongen. De vraag is alleen: hoe ontwerp je die ‘botsingen’? Wat te doen als je voor een leeg vel papier zit?”...
“Over hoe die open stad er dan uit moet zien doet Sennett geen uitspraken. Wel over hoe die er niet uit moet zien. ”
Violette Schönberger, 2019

“Stadsleven is een belangrijk boek omdat Sennett het aandurft om een reeks concrete handreikingen te doen. Zijn ‘open vormen’ zijn een uitnodiging aan ontwerpers om vanuit hun eigen discipline een bijdrage te leveren aan het realiseren (en repareren) van een open stad. Tegelijkertijd vormen ze een optimistisch pleidooi voor het inzetten van ontwerpkracht bij het tegemoet treden van maatschappelijke opgaven..”
Chris van Langen, 2018

CENTRE OF ATHENIAN LIFE, THE AGORA BELOW THE ACROPOLIS.
HAMMERTON, 1910

AANLEIDING

Vanuit ons vakgebied klinken vragen na de publicatie van *Building & Dwelling* van socioloog Richard Sennett.

Reuze interessant die Synchronone Plekken. Dat willen we!

Maar, hoe ontwerp je ze?

Richard Sennett schrijft over Synchronone Plekken en toont 2 referenties:

Nehru Place in India en de Griekse Agora.

Daarnaast beschrijft hij zelf gewerkt te hebben aan een ontwerp van een Synchronone Plek, maar naast dat de competitie niet is gewonnen, zelf ook niet overtuigd te zijn van het ontwerp. Ik lees zijn pleidooi als een oproep.

Kortom: wat is de ruimtelijke vertaling van zo'n Synchronone Plek eigenlijk?

Hoe ontwerp je deze? Wat zijn de handvatten?

Met slechts de beschrijving van Richard Sennett en zijn twee referenties onder de arm startte ik dit onderzoek. Er was geen methode en een beperkt referentiekader van deze Synchronone Plekken.

In dit onderzoek ontrafel ik de Synchronone Plekken van Sennett en verken ze ontwerpen op Zuid. Mijn ontwerp onderzoek naar de ruimtelijke vertaling is een interpretatie van wat hij beschrijft en toont, aangevuld met mijn eigen referenties en lessen die ik hier uit trek.

Hiermee hoop ik, voor mezelf, maar ook voor vakgenoten, meer grip te hebben op de Synchronone Plekken - en hoe wij dit als stedenbouwkundigen en architecten ruimtelijk kunnen vertalen. Synchronon ontwerpen kan een middel zijn om te werken aan onze veranderende en diverse stad, het is een manier van kijken en denken over het alledaags gebruik.

Want als je dit voor elkaar kunt krijgen: dat zou toch fantastisch zijn?

LEESWIJZER

Dit boek leidt langs het ontwerpend onderzoek. Het ontwerp informeerde het onderzoek, en andersom – het werd een circulair proces. Er is dan ook geen rechte lijn in het onderzoek, de verdeling in hoofdstukken is dan ook niet chronologisch.

Dit boek vangt aan met een pleidooi, voor synchroon ontwerp. Daaraan gekoppeld beschrijf ik 10 ontwerplussen die ik getrokken heb aan de hand van het onderzoek.

Het 1e hoofdstuk beschrijft de theorie van Richard Sennett en toont middels referenties wat voor plekken dit zijn. Als bijlage hierbij de Atlas van Synchrone Plekken, die ik gemaakt heb bij aanvang van dit onderzoek om grip te krijgen op het begrip Synchrone Plek en om deze plekken te ontrafelen.

Hoofdstuk 2 is een analyse van de ontwikkelingen op Rotterdam-Zuid. Een locatieanalyse, met verschillende ingezette middelen. Middels deskresearch, maar ook interviews, historische analyse en locatiebezoeken heb ik de plek leren kennen en de urgentie. Dit leidde tot de hogedrukkaart.

Hoofdstuk 3 onderzoekslocatie zoomt in op de Punt van Carnisse en beschrijft de huidige situatie op de plek. Het beeldessay als bijlage toont de plek op dit moment.

Vervolgens toon ik het project in Hoofdstuk 4. Het project is een verkenning van een Synchrone Plek, of eigenlijk een Synchroon Stuk Stad. Dit toont wat een Synchroon Stuk Stad zou kunnen zijn. Het is nadrukkelijk geen ontwerp, maar een ontwerpend onderzoek.

In het volgende hoofdstuk behandel ik hoe ik ben gekomen tot de 10 ontwerplussen. Dit doe ik door een bundeling van gedurende het onderzoek gemaakte schetsen, referenties, theorie en ontdekkingen die het ontwerp hebben geïnformeerd.

Het boek sluit af met een reflectie, positionering, geraadpleegde literatuur én natuurlijk een dankwoord.

WAAR JE DE ANDER ZIET IN HET ALLEDAAGSE

PLEIDOOI VOOR HET ONTWERPEN VAN SYNCHRONICITEIT

Onze steden veranderen. Het knelt en wringt. Er is een trek naar de stad, een woningtekort, huizenprijzen schieten door het dak en de ongelijkheid neemt toe. Wijken veranderen van samenstelling en het hoogstedelijke milieu verspreidt zich. De stad rukt op!

De stad is ongekend populair. Steeds meer mensen streven een hoogstedelijk leven na met bijbehorende woningen en voorzieningen. Steden passen zich hier op aan, maar de manier waarop dit gebeurt geeft reden tot bezinning. Deze veranderingen veroorzaken onrust in de stad, zijn wijken en buurten. De keerzijde is namelijk meer segregatie door sociaaleconomische ongelijkheid¹.

Dit geldt ook voor het in populariteit toenemende Rotterdam-Zuid. De huidige bewoners maken zich zorgen:

“Kan ik hier blijven wonen, en zo ja, met wie woon ik straks?! Hoe gaan we dit doen? Hoe gaan we samenleven?².”

De samenhang lijkt uit het oog te worden verloren. De individualiteit in onze samenleving neemt in rap tempo toe.

PAS OP: DE STAD VALT UIT ELKAAR

Mensen worden steeds minder tolerant en begrijpen weinig van hun buurtgenoten, buurtschappen en elkaar. Er is weinig oog voor de ander.

Paradoxaal genoeg leidt verstedelijking vaak niet tot meer stedelijkheid: de recente ontwikkelingen en opwaardering van wijken resulteert in toegenomen homogeniteit, die ten koste gaan van diversiteit³. Daar zijn wij als stedenbouwkundigen en architecten mede schuldig aan.

Met de grote verdichtingsopgave en trek naar de stad, ontwikkelen we nieuwe plekken. Die, als we niet opletten, enclaves dreigen te worden. Nieuwe eilanden in de bestaande context. Plekken, waar nieuw is, maar de oude bewoners niet komen. Omdat zij zich niet welkom voelen, er niets aan hebben of er niet kunnen komen. Op die manier ontstaan werelden naast elkaar. Dat moeten we niet doen.

Want, wat steden nu juist zo bijzonder maakt is hun diversiteit. Dit is iets om te koesteren. Stadsbewoners kunnen leren van elkaar, van elkaars gebruiken, gewoonten. De stad brengt je in aanraking met wat je niet kent. Zorgt voor onverwachte ontmoetingen en het leren kennen van een ander, verruimt zo het wereldbeeld en inlevingsvermogen. Dat maakt de stad zo waardevol.

TIJD VOOR BEZINNING

De huidige veranderingen in onze stedelijke omgeving vragen dan ook om bezinning bij ieder project: wat kan het project toevoegen aan de stad? Wat is de meerwaarde van deze nieuwe plek voor zijn omgeving? Hoe gaan nieuw en oud zich tot elkaar verhouden? Waar speelt het alledaags stedelijk leven zich af? Wat maakt dit project een wenselijk extra?

Ontwerpen aan de stad vraagt een integrale denkwijze: niet slechts kijken naar de plek, maar een bredere blik. Vanuit een sociaal-maatschappelijk oogpunt, denken over het alledaagse leven. Nadenken over een plek waar 'iedereen kan zijn'. Een inclusieve manier van denken.

Als architect en stedenbouwkundige moet je je hierover uit te spreken.

ONTWERPEN AAN EEN SYNCHROON STUK STAD

Richard Sennett⁴ schrijft over Synchrone Ruimten: plekken waar het alledaagse leven langs elkaar schuurt. Dit is wat we nodig hebben!

Dit ontwerpend onderzoek verkent het ontwerpen van deze Synchrone Plekken. Het maken van plekken waar mensen elkaar tegen komen in het alledaagse leven. Door synchroniciteit te ontwerpen wordt integraliteit en diversiteit nagestreefd. Het heel precies ontwerpen van een alledaags stuk stad, waar gelijktijdig verschillende activiteiten plaatsvinden en paden kruisen.

Een Synchroon Stuk Stad is een plek, die op korte én lange termijn iets teruggeeft aan zijn omgeving. Waar verschillende delen elkaar raken, die uitnodigt tot vermenging, waar ontmoetingen in het alledaagse plaats vinden en zodoende begrip voor de ander kan ontstaan. Een plek waar iedereen kan, mag en wil zijn. Het is een generator van stedelijk leven. Een heel publieke plek. Waar de dagelijkse stedelijke reuring is. Waar diversiteit manifest is. Onverwachte ontmoetingen plaats vinden, het leren kennen van een ander, een plek die toegeëigend kan worden.

Een plek waar diversiteit gevierd wordt. Het gebouwde nodigt hier toe uit. Faciliteert dit en brengt het te weeg. Waar je in aanraking komt met gebruiken van de ander, opvattingen leert kennen, gewoonten, smaken, muziek. Waar verbinding kan ontstaan. Het gaat over het vervagen van grenzen, het maken van inclusieve grensgebieden. Een gezamenlijke identiteit. Een plek om trots op te zijn.

Haast onbewust, in het voorbijgaan, kom je in aanraking met de ander. Het leven schuurt langs elkaar. We moeten heel bewust ontwerpen aan deze plekken. Het gaat om verweven, met elkaar – in plaats van naast elkaar.

1 De studie *Socioeconomic segregation in European Cities (2020)* laat met omvangrijk vergelijkend onderzoek zien dat naarmate steden een sterkere positie innemen in de wereldeconomie, de sociaal-economische ongelijkheid toeneemt.

2 Mevrouw G., markt Afrikaanderplein, januari 2019.

3 Mark Minkjan, *Rotterdam en de architectuur van een diverse stad. In: Ruimte voor een stad in balans*, 2018.

4 Over *Synchrone Ruimten* leerde ik van Richard Sennett, o.a. in zijn boek *Stadsleven en diverse lezingen en publicaties*.

EEN SYNCHROON STUK STAD

10 ONTWERPLESSEN

De kaders waardoor synchroniciteit kan ontstaan, kun je ontwerpen. In dit ontwerpend onderzoek heb ik 10 ontwerplekken ontdekt, die uitdagen tot een andere manier van kijken naar, denken over en ontwerpen aan de alledaagse, synchrone, stad¹.

1. EEN RAAKVLAKE VAN DELEN

Kies precies de locatie: het raakvlak van delen. Een Synchrone Ruimte ligt tussen delen, niet in het hart van 1 deel. Tussen buurten, tussen plekken.

2. EEN WENSELIJK EXTRA

Maak nieuwe gebiedsontwikkelingen integraal. Wees bewust van de impact van de nieuwe ontwikkeling op de bestaande omgeving. Zorg voor een toegevoegde waarde. Kijk dus heel precies wat de betekenis kan zijn voor bestaand. Maak een wenselijk extra.

3. BIGNESS / IMPACT

Het project is een steen in het water. Groot. Het is herkenbaar als één geheel, als totaal een groot gebaar. Het gebouw heeft impact op zijn omgeving. Is een nieuwe orde in het weefsel. Maakt impact op de plek: het schudt de boel op.

4. IDENTITEITSDRAGER

Het is een collectieve identiteitsdrager. Neemt trots zijn plek in en vormt een plek om trots op te zijn. Maakt de plek herkenbaar. Daagt uit tot een bijzonder publiek programma.

5. PERMANENT

Het gebouwde is permanent en langdurig. Houdbaar, monumentaal. Wordt mooi oud en kan tegen een stootje. Is robuust en adaptief: kan verandering aan. Een tijdloze schoonheid.

6. PLURIFORME STRUCTUUR

Het is een diverse structuur. Herkenbare typologieën. Biedt zo plek aan een verscheidenheid van programma's, in de nabije en verre toekomst. Het stuk stad is complementair: zowel de openbare ruimte structuur als de gebouwstructuur. Maak een structuur die plaats kan bieden aan werkelijk verschillende programma's zodat daadwerkelijk verschillende activiteiten plaats vinden, diverse gebruikers worden aangetrokken en paden kruisen.

7. VERWEVEN / CONTEXT!

De plek is ingebed in zijn context. Hij sluit aan op het bestaande weefsel. Oude bewoners worden uitgenodigd tot nieuw. Het gebouw gaat ruimtelijke relaties aan met zijn context en vormt samen met bestaand stedelijke ruimten. Doet handreikingen naar zijn omgeving. Door o.a. doorgangen, verspringingen, zich te openen of samen met bestaand wanden van publieke ruimte te vormen. Als ware een dans.

8. MAAK GRENSGEBIEDEN / POREUS

Heb aandacht voor waar bestaand en nieuw elkaar raken én elkaar zien. Ontwerp bewust deze overgangen waar de schuring zit en delen bij elkaar komen. Maak deze plekken laagdrempelig, interpreteerbaar, uitnodigend, toe-te-eigenen. Maak zo grensgebieden in plaats van grenzen. Een grensgebied is een plek waar het een in aanraking komt met het ander, als een poreus membraan. Bewust inzetten van zachte en harde overgangen, materialen en detail.

9. BRUTAAL + ELEGANT

Maak een groot gebaar, maar met een elegante aanlanding. Dat reageert op alle schalen. Het kent verschillende korrels. Heeft detail en raffinement op de juiste plek. Een groot gebaar, met tegelijk een intieme, huiselijke, schaal.

10. ALLEDAAGS LEVEN

Het is een plek waar het alledaagse leven afspeelt. Dat vraagt om interpreteerbaarheid, laagdrempelige voorzieningen, openbaarheid. Een plek waar het alledaagse leven gevierd wordt. Een plek waar een ieder kan, mag en soms moet zijn.

¹ De ontwerpregels komen voort uit ontwerpend onderzoek, middels literatuur-, referentie- en ontwerpstudie.. Startpunt is de theorie van Richard Sennett over Synchrone Ruimten.

WERKRUIJTE HEINEKENGEBOUW, ROTTERDAM

ONDERZOEKSMETHODE

ONTWERPEND ONDERZOEK

Het onderzoek was een verkenning. Bij aanvang was er de theorie van Sennett, geen methode, geen instrumenten en geen programma.

Ik ben begonnen met een literatuurstudie naar het begrip “Synchrone Ruimten”, aan de hand van de beschrijving van Sennett, gecombineerd met het verzamelen van referenties. Samen leiden deze tot de Atlas van Synchrone Plekken.

De vervolgstap was een locatie- en probleemanalyse: naar de veranderingen op Rotterdam-Zuid, de locatiekeuze en inzoomen op de locatie middels historische analyse, beeld, interviews en veelvuldig bezoeken.

Wat een Synchroon Stuk Stad is heb ik ontwerpend verkend. Een combinatie van onder meer precies kijken, theorie, referentiestudie, schetsen, abstraheren en analyseren, informeerde het ontwerp. Raadplegen van experts en literatuur, en het bezoeken van referenties. Middels ontwerp heb ik verkend hoe een Synchroon Stuk Stad op Rotterdam-Zuid kan zijn. Al schetsend zijn zo mogelijkheden verkend.

Dit onderzoek schiet zo door de verschillende schalen heen en begeeft zich op het kruispunt van architectuur, stedenbouw en sociologie.

